Tulevaisuusvaliokunta

18.9.2019

Seppo Koskinen

työoikeuden emeritusprofessori

Allianssiselvityksen tulokset ja ehdotukset yleisesti

1. Taiteilija-allianssin perusajatuksena on pienentää kuilua vakinaisesti työllistettyjen ja freelancer-kentän välillä luomalla ammattimaisesti toimiville ja allianssin jäsenyyskriteerit täyttäville freelancereille väliaikaisen työttömyyden sijasta ammatillinen, taloudellinen ja sosiaalinen turvaverkko allianssiyhtiön täksi ajaksi tarjoaman työsuhteen muodossa. Tavoitteena on lisätä kyseisellä täsmäkeinolla freelancer-kentän toimijoiden mahdollisuuksia jatkuvaan ammattimaiseen työskentelyyn.

Pohjoismaissa taiteilija-allianssimalli on käytössä Ruotsissa ja Norjassa. Esitetyllä suomalaisella allianssimallilla on tarkoitus saattaa taiteilijoiden turva väliaikaisissa työttömyystilanteissa vastaamaan rakenteellisesti Ruotsissa ja Norjassa vallitsevaa tasoa. Pohjoismaisen turvatason todellinen saavuttaminen edellyttää myöhemmin Suomessa allianssiin valittavien työntekijöiden määrän huomattavaa lisäämistä.

Taiteilija-allianssin taloudellisesti turvaama työperiodi antaa taiteilijoille työttömyyden sijaan mahdollisuuden toimia edelleen taiteilijoina. Käytännössä allianssi tarjoaa olosuhteet ja puitteet sekä myös luo velvoitteen ylläpitää ja kehittää ammattitaitoa workshopeissa, osallistua alan rekrytointitilaisuuksiin, toimia mentoreina nuoremmille kollegoille, etsiä aktiivisesti uusia töitä ja hakea apurahoja omiin produktioihin. Allianssiin valituilla on myös velvoite osallistua Allianssin järjestämiin yhteisiin tapaamisiin ja päivittää tietojaan allianssin

portaaliin.

Allianssin tarkoituksena ei ole häiritä työmarkkinoita eikä heikentää allianssissa työskentelevien mahdollisuutta saada markkinoita vastaavaa palkkaa työstään allianssin ulkopuolella. Allianssin ulkopuolisista töistä tehdään työehtosopimusten ja kunkin alan käytäntöjen ja palkkatasojen mukaiset sopimukset.

2. Pohjoismaiset allianssiratkaisut ovat niissä mukana olevien alojen osalta luonteva lähtökohta myös meillä. Yhteen allianssiin mukaan otettavien ammattiryhmien on oltava riittävän samankaltaisia, jotta kyseisiin ryhmiin kuuluvien taiteilijoiden yhteydessä työsuhteen edellyttämä johto ja valvonta onnistuvat. Käymieni neuvottelujen perusteella käsitykseni ja myös neuvotteluissa mukana olleiden järjestöjen edustajien käsitys on, että meillä on tarkoituksenmukaista ottaa kaikki kolme Ruotsin ja Norjan alliansseissa mukana olevaa ammattiryhmää yhden allianssin alaisuuteen. Nämä ryhmät ovat muusikot, näyttelijät ja tanssijat. Tällainen aloitus olisi Suomessa turvallinen tapa aloittaa allianssitoiminta, kun Ruotsista ja Norjasta on jo kokemuksia heidän malliensa toiminnasta.

Ruotsissa tanssijoille, näyttelijöille ja muusikoille on kullekin oma allianssinsa, Norjan allianssissa ovat edustettuina tanssijat ja näyttelijät. Koska suomalainen allianssimalli poikkeaa laajuudeltaan muiden Pohjoismaiden malleista, on syytä järjestää ensin kolmevuotinen kokeilu, jonka avulla saadaan tietoa sekä valitun laajan allianssimallin että myös mallin yksityiskohtien (esim. valintakriteereiden) toimivuudesta. Suomalaisen ratkaisun yhtenä perusteena on se, että allianssijärjestelmän laajentaminen myöhemmin (esimerkiksi kokeiluvaiheen jälkeen) muihin luovan työn vastaaviin ammattiryhmiin (esim. kuvataiteilijat, kirjailijat, säveltäjät) olisi helpommin mahdollista, kun alliansseja olisi laajentamisen jälkeen vain kaksi.

3. Allianssitöitä ei ole säännelty muusikkojen, tanssijoiden tai näyttelijöiden työehtosopimuksissa. Käytännössä ei voida noudattaa tästä syystä työehtosopimuksia edes soveltuvin osin. Kyse on siinä määrin erityisistä töistä, että työsuhteen ehdot on sovittava ensin yleisesti yrityksen sisällä yrityksen toimintasääntöinä ja sitten toteutettava työsopimuksin. Allianssityön ulkopuolelle on syytä jättää ns. yleishyödylliset taiteilijatyöt (esimerkiksi vanhuksille, lapsille, kansalaisille yms. järjestettävät esiintymiset ja koulutukset). Näitä varten on parhaillaan suunnitteilla oma mallinsa (ns. soveltava taide).

Jos henkilö työskentelee normaalissa toistaiseksi voimassa olevassa työsuhteessa muusikkona, näyttelijänä tai tanssijana, hän ei pääse työttömyysaikanaan Allianssiin johtuen mallin tarkoituksesta ja valintakriteereistä. Tarkoituksena ei ole yleisesti työttömyysturvan parantaminen vaan luoda turvaa henkilöille, joiden työt tyypillisesti ovat lyhytaikaisia ja katkoksellisia.

4. Allianssin juridinen muoto on osakeyhtiö, ja sen osakkaita ovat suunnitellussa mallissa Suomen Muusikkojen liitto ry, Suomen Näyttelijäliitto - Finlands Skådespelarförbund ry, Suomen Teatterit ry, Teatterikeskus ry ja Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto ry (Teme). Omistusosuudet on jaettu tasan osakkaiden kesken ja osakeyhtiön hallituksessa kullakin osakkaalla on yksi hallituspaikka. Hallituksen puheenjohtajuus kiertää osakkaiden kesken.

Hallitus päättää ja tekee valinnat allianssin kriteerit täyttävistä taiteilijoista. Taiteilijat ovat työsuhteessa allianssiin. Osakeyhtiötä johtaa hallituksen valitsema toimitusjohtaja, joka vastaa yhtiön hallinnosta ja allianssin toiminnasta. Allianssin osakkaat, jotka edustavat sekä työnantaja- että työntekijäjärjestöjä, laativat allianssissa noudatettavat toimintasäännöt, joissa määritellään allianssissa sovellettavat työehdot.

Koska yritys on sidottu työlainsäädäntöön, merkittävän perustan yrityksen toimintasäännöille muodostaa pakottava työlainsäädäntö. Yrityskohtaisen työehtosopimuksen tekeminen olisi tässä tapauksessa normaalista poikkeavaa, koska työntekijäpuolen sopijajärjestöt ovat myös allianssiyhtiössä mukana. Työehtosopimuksessa ei olisi ”oikeita” vastapuolia. Tässä tapauksessa on siis tarkoituksenmukaista, että kyseinen yhtiö päättää sisäisesti työsuhteen ehdoista sopimisen suuntaviivoista.

Allianssiyhtiö ei toimi työn välittäjänä, työvoiman vuokraajana/ohjelmatoimistona eikä myöskään taiteilijoiden agentuurina. Allianssin lukuun tehtävä työ on kokoaikatyötä, jonka aikana taiteilija työllistyy työttömyysturvalaissa tarkoitetulla tavalla. Se poistaa hallinnollisesti raskaan työttömyysturvan aiheuttamat käytännön ongelmat erityisesti lyhyiden työsuhteiden osalta ja parantaa näin taiteilijoiden taloudellista ja sosiaalista turvaa. Allianssityö on ehdollinen työn muoto, johon sisältyy velvoite etsiä ulkopuolista työtä. Allianssityösuhde antaa vain ulkopuolisen työn väliajoille turvatulon, lakisääteiset lomat, työterveyshuollon sekä sairaus- ja tapaturmavakuutukset.

5. Allianssiin valitun työntekijän tulee täyttää pääsykriteerit ja allianssissa pysymiseksi työntekijän tulee täyttää työssäolovaatimukset. Työssäolovaatimuksilla tarkoitetaan työllistymistä taidealalle allianssin ulkopuolelle. Vaatimusten täyttymistä seurataan mahdollisimman reaaliaikaisesti. Työsuhde allianssiin on kokeilujaksolla määräaikainen, mutta järjestelmän vakiintuessa työsuhteet voidaan tehdä kokeilun tuloksista riippuen myös toistaiseksi voimassa oleviksi.

Tarkoitus on, että allianssiaikanaan taiteilija työskentelee vuosittain noin puolet (½) ulkopuolisten työn- tai toimeksiantajien lukuun (yhtä paljon allianssissa ja muualla). Muualla

työskentelyn ajalta ei makseta allianssipalkkaa. Allianssiaikana taiteilijan tulee työllistyä ulkopuolisissa tehtävissä vähintään 200 työpäivän ajan kahden vuoden tarkastelujaksolla.

6. Kun taiteilija-allianssia ei vielä Suomessa ole, aluksi on tarkoituksenmukaista suorittaa kokeilu riittävän suurella määrällä taiteilijoita (20 näyttelijää +20 tanssijaa +20 muusikkoa). Määräaikainen kokeilu tulee olla kolmen vuoden mittainen. Kokeiluvaiheessa allianssiin valitun määräaikainen työsuhde on niiden kuukausien mittainen, jotka asianomainen saa allianssityötä. Asianomainen ilmoittaa, milloin hän saadun ulkopuolisen työn johdosta ei käytä allianssikuukausia ja milloin hän palaa niitä käyttämään myöhemmin. Jos asianomainen ei yrityksistään huolimatta saa ulkopuolelta työtä, kokeiluvaiheessa tämä tarkoittaa vain sitä, että hänen allianssityösuhde loppuu heti kun allianssiyhtiön taloudelliset mahdollisuudet työllistää hänet ovat loppuneet.

Jos valittu työntekijä yrittää koko ajan työllistyä mutta ei työllisty, hän kokeiluvaiheessa vain käyttää allianssikuukausiaan koko ajan mutta hänen allianssityösuhdettaan ei päätetä ennenaikaisesti. Jos hän ei ole riittävän aktiivinen, siihen voidaan puuttua viime kädessä työsuhteen ennenaikaisen lopettamisen keinoin.

Kokeiluaikana saadaan selvyys siihen, miten tämä malli toimii. Jos se toimii henkilökohtaisena kehittämishankkeena, on mahdollista päättää, että malli jatkuu pysyvänä määräajoin tapahtuvin valinnoin ja määräaikaisin työsopimuksin. Valinta silloin tapahtuisi esimerkiksi neljäksi vuodeksi kerrallaan. Määräaikaisuuden peruste olisi tällöin ”henkilökohtainen kehittämishanke”.

Jos tulokset osoittavat, että allianssimalli toimii sosiaaliturvaperusteisesti (eli henkilöt eivät siirry kehityttyään täystyöllistetyiksi) vaan järjestelmälle on pysyvä tarve, silloin

järjestelmän piiriin otetaan toistaiseksi voimassa oleviin työsuhteisiin. Näin on tehty myös muualla ja silloin valittavien taiteilijoiden määrien tulisi olla 40+40+40, jolloin luonnostaan tapahtuisi siirtymiä järjestelmän ulkopuolelle, mikä vuorostaan avaisi sisäänpääsyn uusille työntekijöille. Jos tämä on lopputulos, ei enää ole työsopimuslain edellyttämää perusteltua syytä määräaikaisuudelle.

7. Allianssissa räätälöidään ammattiryhmittäin kohdennettua työllistämistä edistävää toimintaa. Tavoitteena on työllistämisen ja työllistymisen kynnyksen madaltaminen ja taiteilijoiden kannustaminen aktiiviseen työnhakuun ja yrittäjyyteen.

Yhteiskunnan näkökulmasta järjestelmän kustannukset ovat vaihtoehtokustannuksia, joita vahvasti freelancer-valtaisella alalla syntyy allianssialojen taiteilijoiden työttömyysjaksoista. Allianssin perustaminen ja ylläpitäminen esittävän taiteen alalla ei sellaisenaan luo tai suoraan tue alan esitystoimintaa, vaan alalla työskentelevien taiteilijoiden elämänhallintaa. Näistä syistä allianssin rahoituksen pääosa tulee ohjata muualta kuin esittävän taiteen perusrahoituksesta.

Selvitykseen sisältyy ehdotus kokeilun valmisteluvaiheen sekä kolmivuotisen kokeilun budjeteiksi. Kolmivuotisen kokeilun budjetti puolen vuoden valmisteluvaiheen kanssa on noin 5,7 miljoonaa euroa. Järjestelmästä aiheutuvien työttömyysturvamenojen vähentymisten on laskettu olevan kolmessa vuodessa noin 0,75 miljoonaa euroa ja verotulojen kasvun työttömyyden muuttuessa palkalliseksi työksi noin 0,5 miljoonaa. Kolmivuotisen kokeilun todelliset kokonaiskustannukset ovat tällöin noin 4,5 miljoonaa euroa. Lisäksi taiteilijoiden työssä oleminen hyödyttää heidän itsensä lisäksi monin tavoin yhteiskuntaa. Tätä vaikutusta ei voida tässä vaiheessa taloudellisesti arvioida.

Budjettiteknisesti allianssin rahoitus on järjestettävä opetus- ja kulttuuriministeriön budjetin kautta. Yksinkertaisinta on hoitaa kokeiluajan rahoitus kokonaan ylimääräisellä lisärahoituksella. Jos tätä ei pidetä mahdollisena, selvitykseen sisältyy ehdotus rahoitusmallista, jossa myös sosiaali- ja terveysministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö ovat mukana. Selvittäjän näkemyksen mukaan, kun allianssin suunnittelu on tapahtunut kokeiluun esitettävien järjestöjen ja työnantajien kanssa yhteistyössä, valmisteluvaihe voisi tapahtua jo syksyllä 2019. Tällöin allianssikokeilu tapahtuisi vuosina 2020–2022.